

Yargıçların ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörünün Ön Gözlemleri: Türkiye Ziyareti (10-14 Ekim)*

Ankara, 14 Ekim 2011

Birleşmiş Milletler Yargıçların ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörü olarak 10-14 Ekim 2011 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret ettim. Hükümetin davetiyle gerçekleşen ziyaretim Ankara, İstanbul ve Diyarbakır'ı kapsadı.

Ziyaretimin başlıca amacı, Hükümet tarafından son dönemde gerçekleştirilen ve görev alanıma giren pek çok yön de içeren bir dizi yargı reformu idi. Bunun yanı sıra, adalete erişim, hukuksal savunmanın ve hukuk mesleğinin yapılabirliği ve etkisi ve adil yargılanma güvenceleri gibi başka konuları da inceleme fırsatım oldu.

Ziyaretim sırasında, konuyla ilgili çeşitli kesimlerle görüşüm. Bunların arasında aşağıdakiler de yer almaktadır: Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarından yetkililer; Yargıtay Başkanı, Genel Sekreteri ve yargıçları; Danıştay Genel Sekreteri; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun iki dairesinin başkanları ile genel sekreter ve diğer üyeler; Anayasa Mahkemesi Genel Sekreteri ve iki raportörü; Askeri Yargıtay ve Askeri İdare Yüksek Mahkemesi Başkanları; Ankara, İstanbul ve Diyarbakır Başsavcı Yardımcıları; Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Araştırma ve Adalet Komisyonları Başkanları; İstanbul İnsan Hakları Kurulu; İnsan Hakları Başkanlığı ve Türkiye Adalet Akademisi Başkan Yardımcısı; Jandarma Genel Komutanlığı ve Polis İnsan Hakları Dairesi. Ayrıca, yargıç ve avukatların temsilcileri, barolar, akademisyenler, uluslararası ve yerel hükümet dışı kuruluşlar ve Birleşmiş Milletler Ülke Ekibi dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlarla görüşüm. Ziyaretim sırasında, Birleşmiş Milletler Daimi Koordinatörlüğü ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Program Ofisi'nin yardımlarını gördüm. Bu vesileyle, ziyaretimden önce ve ziyaretim sırasında sağladıkları destekten ötürü kendilerine teşekkürlerimi iletiyorum.

Görev alanıma giren konuları incelemem için bana fırsat tanıyan, bağımsız konumuma tam saygı göstererek ziyaretim sırasındaki işlerin düzgün yürümesini sağlayan Hükümete de teşekkür borçluyum. Türkiye gibi büyük bir ülkede resmi bir görevin yerine getirilmesi açısından 5 gün hayli kısa bir süre olduğundan, gelecekte bu tür görev ziyaretlerinin daha uzun sürelerde yapılmasını öneririm.

---

* İHOP'un notu: Özel raportörün gözlemleri, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) için Metin Çulhaoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Metnin orijinaline <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11495&LangID=E> adresinden ulaşabilirsiniz. (Erişim tarihi: 30.11.2011)

Türkiye son dönemde hukukun üstünlüğünü sağlama, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirme amacıyla bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Anayasa'nın daha kapsamlı biçimde değiştirilmesine yönelik mutabakat da artmaktadır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi gündemin üst sıralarında yer alan bir konudur. Bunun bir örneği, işkenceye karşı yaygın olarak belirtilen "sıfır tolerans" politikası ve OPCAT'ın (İşkenceye Karşı Sözleşme İsteğe Bağlı Protokolü) 27 Eylül'de onaylanmış olmasıdır. Bu bağlamda, İnsan Hakları Konseyine Haziran 2012'de sunacağım raporumda yer alacak olan bulguların ve tavsiyelerin takibi anlamında TC Hükümetinin uluslararası yükümlülüklerini ciddiye aldığını daha ileri düzeyde göstereceğini umuyorum.

Şimdi, kimi ilk gözlemlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Altını çizmek isterim ki, aktaracağım bu gözlemler yapılan gözlemlerin tümü değildir; nihai ve daha ayrıntılı sonuçları ve tavsiyeleri, bu arada görev alanıma giren konularla ilgili diğer hususları hazırlayacağım son raporda dile getireceğim.

Yargının bağımsızlığı

2009 Yargı Reformu Stratejisi ve 2010 yılında benimsenen Anayasa değişiklikleri, hep birlikte, yargının yapısal bağımsızlığını güçlendirmede olumlu adımlardır. Bununla birlikte, yargıçların, savcılarının ve avukatların bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını pratik işleyişte güvence altına alma söz konusu olduğunda belirli alanlarda henüz yapılması gereken işler vardır. Ayrıca, bu reformların fiilen uygulanma sürecinin hızlandırılması gerekmektedir.

Ülkedeki yargıçların ve savcılarının kariyerlerini denetleyen bir organ olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile ilgili Anayasa değişiklikleri söz konusu olduğunda, kurul üye sayısının artırılması (7'den 22'ye) kanaatimce bu kurulun bileşiminin daha temsili hale getirilmesine katkıda bulunmaktadır. Çünkü şimdi kurul yargıdan ve yargı dışından daha geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır ve eskisinden farklı olarak yalnızca Yüksek Mahkemelerin üyelerinden oluşmamaktadır.

Adalet Bakanı'nın kurul üzerindeki yetkisi Anayasa'da yapılan değişikliklerle azalırken, Bakan gene de Yüksek Kurulun başkanı durumundadır ve Kurulun araştırma yetkisi onun onayına bağlıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı da resen Kurul üyesidir. Kanımca, bu açıdan bir adım daha ileri gidilerek Yüksek Kurulun yapısal, işlevsel ve uygulama açılarından yürütme organından tümüyle bağımsız olmasını sağlamak gerekmektedir. Gene gözleyebildiğim kadarıyla Adalet Bakanlığı'nda idari veya yönetsel görevler için tayin edilmiş yargıç ve savcı sayısı hayli fazladır. Benzer biçimde, Kurulun hâlihazırdaki üyelerinin önemlice bir bölümü yakın geçmişte Adalet Bakanlığı bünyesinde görev yapmış kişilerdir.

Altını çizmek istediğim bir nokta da şudur: Hükümete bağlı ve diğer tüm kurumların görevi, yargının bağımsızlığına saygı gösterip bunu kollamak, böylelikle de yargıçların ve savcılarının bağımsız ve tarafsız biçimde, gerçeklerden hareketle ve yasalar uyarınca karar verebilmelerini olumsuz yönde etkileyecek siyasal, kurumsal veya toplumsal denetim veya etkinin her türünden kaçınmaktır.

Yapılan reformun ardından, Yüksek Kurulun yargıçları ve savcılarını görevden alma kararları yargı denetimine tabi tutulabilecektir. Bununla birlikte, Yüksek Kurulun yargıçlar ve savcılarla

ilgili olarak alacağı örneğin geçici görevden alma, tayin, nakil ve disiplin gibi diğer tüm kararlara Yüksek Kurul dairelerinden birine veya Genel Kurula başvurarak itiraz edilebilecektir. Bu husus özellikle önem taşımaktadır; çünkü kulağıma gelen başlıca kaygılardan biri, yargıçların ve savcılarının yerlerinin veya görevlerinin değiştirilme biçimine ilişkindir. Bu bakımdan, başka görevlere atanırlarken kariyerlerindeki uzmanlaşma da dikkate alınarak, yargıçların ve savcılarının bir tür rotasyon sistemiyle yerlerinin değiştirilmesini de rasyonel bir hale getirmek gerekmektedir. Bu arada, kamuoyunda ön plana çıkanlar dâhil, yargıçların ve savcılarının davaları araştırırken veya karar aşamasındayken değiştirildiklerine ilişkin bilgiler de verildi. Yangının bağımsızlığını ve tarafsızlığını güçlendirme açısından bunlar hiç kuşkusuz iyileştirme gereken konulardır.

Bildiğim kadarıyla Türkiye’de yargıçlar ve savcılar hizmete ilk girişlerinden emekliliklerine kadar tam tamına aynı yargı kariyerine sahiptirler ve yargıçlıktan savcılığa, savcılıktan yargıçlığa geçebilmektedirler. Ayrıca, çoğu durumda aynı adliye binalarında birlikte görev yapmakta, aynı çevrelerde yaşamaktadırlar. Bu durumda, yargıçlarla savcılarının bu yakınlıkları tarafsızlık ve yargı önünde eşitlik ilkeleri açısından birtakım tartışmalara yol açmaktadır.

Kadınlar arasında yargı kariyerine girenlerin sayısı giderek artmaktadır. Bununla birlikte, yargıda üst düzey görevlere atanan kadına çok fazla rastlamadım ve bu da ele alınması gereken bir konudur.

Adalet erişim

Yargıçların ve savcılarının hemen hemen tamamı dikkatimi iş yüklerinin ağırlığına ve davaların birikmesine çekti; bu durum hiç kuşkusuz yargı sürecindeki gecikmelerin başlıca nedenleri arasındadır. Bu yapısal durum aynı zamanda yurttaşların adalet erişimini de etkilemektedir; çünkü geciken adalet adalet değildir. Uzun süredir devam eden bu sorunun çözümüne katkıda bulunacağı düşünülen yeni bir değişiklik, mahkemelerin yapılanmasında hemen yakındaki bir kademe olarak İlçe ve Bölge Temyiz Mahkemelerinin ihdasıdır.

Bu, aynı zamanda, Yüksek Mahkeme’yi üçüncü bir merci haline gelmeyip incelemek üzere daha az sayıda dosya alan bir konuma getirecek değişiklikleri gerektirmektedir.

Temyiz Mahkemeleri ihdas edilmesine yönelik hukuksal çerçeve 2005 yılından bu yana hazırdır. Ne var ki, Yüksek Kurul bu Mahkemeler için 2011 yılında başsavcı atamış olmasına karşın bu mahkemelerin hiçbiri henüz çalışır durumda değildir ve bunun nedeni de özellikle altyapı yetersizliğidir. Gecikmeden ele alınması gereken bir sorundur.

Terörle mücadele yasasında usulsel güvenceler

Terörizm ve örgütlü suçla ilgili davalarda soruşturma, kovuşturma ve yargılama özel yetkili ağır ceza mahkemeleri tarafından yapılmaktadır. “Özel yetki” aslında bu tür davalar için yasanın usulsel güvencelere olası bir dizi sınırlama getirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür davalarda temel usulsel güvencelere saygı duyulmaması özellikle kaygı duyduğum bir husustur ve bunların başında da savunma hakkına getirilen sınırlamalar gelmektedir. Örneğin, terörle mücadele yasasının bugünkü çerçevesi kapsamında özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kişinin avukatıyla görüşme hakkı ilk 24 saat için kısıtlanabilmektedir. Böyle bir

durum ayrıca avukatların savunmasını üstlendikleri kişilerle zımni ve yersiz biçimde özdeşleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu süre içinde zanlıdan ifade alınamamakla birlikte kanımca bu durum istismara açık bir kapı bırakmaktadır. Dahası, terörizmle mücadele yasası kapsamında suçlanan kişilerin savunmasını üstlenecek avukat sayısına da sınırlama getirilmektedir ve davayla ilgili belgelere erişim de aynı şekilde sınırlanabilmektedir.

Ayrıca, normal davalarda gözaltı süresi 24 saat iken Özel Yetkili Mahkemelerin baktıkları davalarda bu süre uzatılabilmektedir. Mahkeme öncesi tutukluluk süresi de aynı şekilde uzatılabilmektedir. Örgütlü suçların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında gizli tanıkların yaygın biçimde kullanılabilmesi de sorunlu bir husustur.

Kanımca yukarıda değinilen noktanın iyileşme gerektiren bir başka alan olduğu kesindir. Bu bağlamda belirtmek isterim ki, 1985 BM Yargının Bağımsızlığı Temel İlkeleri, diğer hususların yanı sıra, yargının bağımsızlığı ilkesi, yargıdan, yargı sürecinde tarafların haklarına saygı gösterilmesini hem talep eder hem de ona bunu sağlama yetkisi tanır.

Avukatlar

Sıkça duyduğum bir başka kaygı ise avukatların işlerini gündelik olarak yaparken kendilerine yargıçlar ve savcılar gibi davranılmamasıdır. Bunun sembolik bir örneği, mahkeme salonunda hem yargıçlar hem de savcılar podyumda yerlerini alırken, avukatlar daha aşağı bir düzeyde, sanıkların ve izleyicilerin yakınında bulunmaktadır. Hukuk mesleğinde, avukatlara, yargıçlar ve savcılarının eşdeğeri hukukçular olarak davranılmalıdır.

İşlerini gerektiği gibi yapmalarında avukatların karşılaştıkları bir diğer güçlük örneği de, az önce değinilen sınırlamalar nedeniyle mesleki görevlerini yaparken karşılaştıkları engellerdir. Bunların arasında, dava dosyalarına erişime getirilen sınırlamalar, kanıtların açıklanmaması, savdukları kişilerle görüşmelerinin geciktirilmesi ve görevlerini yerine getirirken savdukları kişiler ve onların davalarıyla yersiz biçimde özdeşleştirilmeleri yer almaktadır. Bütün bunlar, 1990 tarihli BM Avukatların Rollerine İlgili Temel İlkeler dahil olmak üzere uluslararası standartlara uymamaktadır.

Hukuk mesleğinin icrası ve Baroya kabul açısından, bir Hukuk fakültesinden mezun olunduktan sonra ayrıca bir sınavdan geçmek gibi bir koşul yoktur. Ziyaretin sırasında temas ettiğim barolardan duyduğum kadarıyla baro üyeliği için bir sınav ihdası uygun görülmektedir ve ben de bu fikri destekliyorum.

Kapasite geliştirme

Sözlerimi tamamlarken, hukukta insan hakları eğitiminin yargı süreçlerinde yer alan tüm kesimler için taşıdığı önemin altını çizmek isterim. Bu, benim için çok değerli, ayrıca İnsan Hakları Konseyine Haziran 2010'da sunduğum ilk tematik raporun da odağındaki konudur.

2003 yılında Türkiye Adalet Akademisi'nin kurulması olumlu bir gelişmedir. Akademi'nin yargıda profesyonelliği geliştirme açısından önemini ve katkılarını belirtmeliyim. Eğitimin ve kapasite geliştirmenin amaçları arasında yargının tarafsızlığının güçlendirilmesi de yer almalıdır ki yargıçlar ve savcılar gerek kurumlarına gerekse daha geniş anlamda topluma

daha iyi hizmet verebilsinler. Bu bakımdan, üniversiteler ve barolar dâhil diğer kurumlarla işbirliği güçlendirilmelidir. Kapasite geliştirme, yargıçları ve savcılarını insan hakları, çocuk adaleti ve özellikle suç mağdurlarının kadın olduğu durumlarda toplumsal cinsiyet gibi konularda sürekli olarak eğitecek biçimde düzenlenmelidir.